

Zhanat Askerbekkızı Aimukhambet
L.N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi
Bazar Anaskızı Rakhmetova
I.Altınşarin Arkalık Pedagoji Enstitüsü

KAZAK FOLKLORU VE EDEBİYATINDAKİ DEDE KORKUT VE MİTOPOETİK ALAN

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, folklor, edebiyat, mitopoetik alan, mitik düşünce, motif, eski dünya görüşü, intertekst, ansızma

Key words: Dede Korkut, the folklore, the literature, the mitopoetic area, the mythic thought, the motif, the old worldview, the intertext, the reminiscence

Ключевые слова: Дед Коркут, фольклор, литература, мифопоэтический аспект, мистическое мышление, мотив, древнее мировоззрение, интертекст

Bütün Türk dünyasında ayrıca Kazaklar arasında adı ezelden beri bilinen meşhur Dede Korkut – büyük şair, usta besteci, ileri görüşlü, bakışlar piri, hanlar kılavuzu, halk arasında söylenen atasözlerinin sahibi, kısaca ifade etmek gerekirse arketiptik bir şahıstır. Dede Korkut’a ait hikayelerin hepsinde sır dolu olaylardan söz edilir. Onun dünyaya gelişi, başından geçen vakıalar, kopuz çalıcılığına kadar hepsi “mitik düşünce” etrafında tanıtılır. Kazak folklorunda Dede Korkut’un dünyaya gelişi ve dünyadan göçüşü su dünyasıyla ilgili gösterilecek olursa kopuzu – ruhun acayip olanaklara sahip olduğunu kanıtlayan bir alettir. Dede Korkut’un ölümden kaçış motifinin gizli bir anlamı var. Dede Korkut adıyla ilgili olarak söylenen “Kayda barsaň – Korkıttıñ köri (Nereye gitsen – Dede Korkut’un mezarı)”, “Korkıtka jakkan şıraktay (Dede Korkut için yakılan çıra gibi)”, vb. atasözleri ve deyimlerin folklorik-mitolojik yönü eski dünya görüşünden haber verir. Dede Korkut kaderiyle, hayatın kanunu ve zıtlıkların “birikmesi” işaret edilir. Dede Korkut, halk edebiyatı bir yana bırakılırsa yazılı edebiyatın da kahramanıdır. Edebi eserlerde de Dede Korkut motifleri esas alınmıştır. Makalede bu yöntem esasındaki görüşlere yer verilecektir.

Türk dünyasının mitik-efsanevi alandaki meşhur şahsı Dede Korkut Kazaklar arasında evliya, bakışların piri, usta besteci, ebedi ömrü arayan kimse olarak bilinir.

Dede Korkut hakkındaki efsaneler neredeyse mitik bakış açısından da değerlendirilir. İlk motifler Dede Korkut’un dünyaya gelişi hakkında olsa da sonrakileri onun ebedi ömrü arayışıyla ilişkilendirilir.

Kazak sahasındaki Dede Korkut “izleri” küy (ezgi) dünyası ve bakışlık aleminde görülür. Yazılı edebiyattaki yeri göçebeler için ikinci sıradadır. Başka kahramanlara göre Dede Korkut’un folklor ve edebiyattaki şahsiyetinin ayırıcı yönünün başlaması çok eskiye dayanır. Bunun kanıtı – efsanelerle birlikte bu güne ulaşan “Dede Korkut Kitabı”dır.

Kazak folklorundaki Dede Korkut’un dünyaya geliş motifi – çok eski efsanelerde yer alır. Bu efsanelerde onun dünyaya gelişi sırlı bir güçle ilişkilendirilir. Yani mitolojik düşünceyle ilgili görülür.

Benzersiz yaratılışı, yani acayip bir şekilde dünyaya geliş motifi sonraki zamanlardaki masallarla destanlara da girer. “Er Töstik” masalındaki Töstik’in, “Alpamış Batır”, “Qobılandı Batır” destanlarındaki kahramanların dünyaya gelişi eski hikayedeki Dede Korkut’un doğuşu vakiasıyla benzeşir. Fakat, Dede Korkut’un dünyaya gelişi onlardan daha farklıdır:

Korkıt tуган кезінде –	Korkut doğduğu sırada
Kara jerdi suw алған	Yeryüzünü su almış
Kara aspandı buw алған.	Gökyüzünü duman almış.
Ol tuwarda el korkıp,	Doğacakken halk korkup,
Tuwgan soñ äbden kuwangan	Doğduktan sonra sevinmiş.

Bu satırlar bizim aklımıza “Tufan” vakiasını getirir. Yaygın olarak bilinen kozmolojik mitlerde su taşkını ve ondan kurtuluş yollarına ayrıca yer verilir. Araştırmacılara göre tufan olayı hakkında ilk olarak “Gılgamış Destanı”nda bahsedilir, bu olaya başka kutsal kitaplarda da yer verilir. Buradaki mitin bir bölümü tamamıyla Tufan olayına ayrılmıştır. Sümer mitolojisinde dünyayı eskiden kocaman bir su kütesinin kapladığı bildiriliyor. O okyanusun padişahı – tanrıça Tiyamat adlı çok korkunç bir yaratılmış. Onu yenip, dünyayı düzene sokmak için savaş meydanına Marduk çıkar. Marduk, Tiyamatı yener ve onun bedenini ikiye böldükten sonra üst kısmından gökyüzünü alt kısmından da yeri yaratır [2].

Çin mitolojisinde su taşkınıyla gökyüzü ruhları, dağlar, alplerle kahramanlar mücadele ederler. Su taşkınıyla mücadele etmek için padişah Çjawn-syü’ün oğlu Gün yola çıkar. Fakat o su taşkınına engel olamaz. O öldükten sonra, onun ölmüş bedeninden Yuy doğar ve su taşkınına yenen o olur. Çin mitindeki

Tufan – tanrının kargışıyla qarşılaşmaq, insanlara göndərilən sınav, onunla mücadele edip yenmək – yeryüzü hayatının galibiyetə ulaşmasıdır. [3, 110-112].

Kazak mitolojisində dünyayı su bastığında Nuh peyğambərin insanoğlunu Allah'ın emriylə kurtarmış olduğu, Nuh'un bindiyi geminin Kazıgurt dağına konduğu beyan edilir. Kazıgurt, mitolojik görüşdə ayrıca yer alan və Türk dünyasının ruhani uygarlıklarının birləşdiyi kutsal bir məkandır. Kazak mitlərində, geminin Kazıgurt'un başına konup yeni hayatın başladığı konusundan ayrıca söz edilir.

Bu anlatılanlardan biz mitopoetik alanda su dünyasının ayrı bir yeri olduğunu görürüz. Eski dünya görüşündə su dünyasının şəhitlər hökəmdarlığıyla ilgili olduğu görülür. Bizim yoğunlaşmamız gereken yer – Dede Korkut'un dünyaya geliş anında bu su dünyasının öne çıkmış olmasıdır. Gökyüzünü duman, yeri su kapladığı zamanda Dede Korkut'un dünyaya geliş acayip sırlarla doludur. Bu Türk mitolojisindəki “küçük tufan” olayıdır. Yəni böyle bir durumda dünyaya gələn Dede Korkut sıradan bir insan değildir. Eski efsaneləri araştıran Kazak bilim adamı Alkey Margulan şöyle diyor:

Sirderya'nın aşağı kısmında yaşayan Dede Korkut'un tarihi mekanını Kazaklar “Suv ayağı Qorqıt” (bazen -su ayağı qurdım-) diye adlandırmışlar. Kırgız şiirlerinde de böyle ifade ediliyor. Bakışının şiirinde de şöyle bir kısım var:

«Suv ayağı Korkıt, “Su ayağı Korkut

Päleketi sen korkıt!» [1, 152] Felaketi sen korkıt!”

Mitik görüşə görə su – iki dünyayı birbirine bağlayıcıdır. Ömürle ölüm çekişmesi konusunda su önemli bir şekilde göz önünde tutulur. O zaman Korkut da o dünyayla bu dünya arasında yaşayan seçkin bir candır. Öyle olduğu için de Kazaklar arasında:

Öli desem öli emes, “Ölü desem ölü değil
Tiri desem tiri emes, Diri desem diri değil
Sol atanaiñ atası – O ataların atası-
Ertede ötken Korkıt ata, -Ezelden beri Korkut ata”
diye söylenir.

Dede Korkut'un üç yıl anasının rahminde yattığı söylenir. Burada folklorik büyüme denen görüşe rastlasak da “ana rahminde yatılan üç yılın” sembolik anlamına önem vermek gerekir. Dünyanın dik şeklini “üçlü” sıfatta tanımlamak dünya halkları mitolojisinde yaygındır. Gökyüzü alemi, yeryüzü alemi ve yeraltı alemi – Dede Korkut için tüm sırlarını açmış bir alandır.

Dede Korkut hakkındaki mitik efsane ve hikayeler ağızdan ağıza ulaşmış, medeni hatıramızda sağlam bir yer aldı. Dede Korkut'a saygı göstermenin örneği olarak halk ağzında bugüne kadar söylenen “Qorquta jaqqan şıraqtay” deyimini gösterebiliriz. Efsane boyunca, Dede Korkut'un mezarının başında hep çıra yanıp durmuş ve Dede Korkut'un mezarından hep kopuzun sesi (küy sesi) gelmiş derler. “Qayda barsan – Qorkıttın köri” denen bir atasözü de var. Buradan atalarımızın Dede Korkut'u akıldan çıkarmadan onu hep akıllarında tuttuklarını anlayabiliriz.

Kazak medeni görüşünde Dede Korkut şahsiyeti “mitik-folklorik” Korkut'tan “edebi” Korkut'a kadar ulaştı. Dede Korkut'un görkemini yansıtan edebi eserlerin birisi, elbette, “Dede Korkut Kitabı”dır. Oğuz-Kıpçak devrinin edebi eseri olarak tanınan bu eserde Dede Korkut; hanın kılavuzu, danışmanı, büyük şair, halkın birliği yolunda mücadele eden bir kahramandır.

Kazakların büyük şairi Mağcan Jumabayulı'nın “Qorqut” poemi “Şolpan” dergisinin 1922 yılındaki 2 ve 3 numaraları sayılarında yayımlanmıştır. Poem konusu olarak halk ağzında söylenen Dede Korkut hakkındaki efsaneler esas alınmıştır. Türk dünyasının acayip bir şahsiyeti olan Dede Korkut'u Mağcan Altay Dağı'yla ilgili görmüştür. Şair, hayatın geçici olduğuna üzülen Dede Korkut'un “Altay dağlarında tek başına gezmiş” olduğunu ifade eder [4,155]. Böylece Mağcan, Dede Korkut'tan yola çıkarak kendi durumunu anlatır.

Yazar Ravşanbek Bektibayev “Qayta oralğan Qorqut ata” (Yine dönmüş Dede Korkut) ilmî-fantastik romanında eski zamandaki Dede Korkut şahsiyetiyle çağdaş zamandakini birleştiriyor. Eserin başlangıcında yazar şöyle diyor: “Bizim bildiğimize göre Korkut (Hor-Hut) dediğimiz – gökyüzünden, güneşten yaratılan büyük Tanrı, hanlarla padişahları destekleyip, hayat gücünü verici kutsal “kut”tur. Bununla birlikte Dede Korkut – yer altı aleminin sahibidir. Hatta yağış olaylarını düzenleyen, nehirleri ters akıtan, Gök Tanrıyla haberleşen bu – Dede Korkut'tur. Bununla birlikte Macaristan'daki Kıpçak boyları “Korkut” sözünü “ulu” sözüyle bağdaştırıyor [5, 84]. Mitik görüşteki Dede Korkut'un “iki dünyayı birleştiricilik hizmeti” R.Bektibayev'in yeni fantastik hikayesinin ortaya çıkmasını sağladı. Bu roman 1998 yılında Türk diline çevrildi.

Günümüz şairlerinden İran-Gayıp'ın “Dede Korkut'un mezarı” [6, 3-25] adlı destanı halk ağzında yayılmıştır. Bu destan eski mitik süjeye göre yapıldı. Yani tüm dramalık poemaya Dede Korkut hakkındaki

süje esas olmuşdur.

“Hazır süjeyi” kullanmak – teorisyenlerin dediğine göre “sinkretizm devrine” aittir. “Bu devirde iki hadiselik arketip – görkemli gelişmenin sıralı derecesi olarak hazır süjeyi dilin verilmesinin kümülatifi ve tsiykıllı türü görüldü [7; 169]. Eydetik poetikada “süje eserciliği durup, şimdi onu kullanım başladı” der O. M. Freydenberg [8; 322]. Bu araştırmacının kümülatifi ve tsiykıllı şemayı biriktirip, “mitolojik syüjet” anlayışında araştırdığı bilinmektedir.

Eski devir edebiyatını araştıran bilim adamı A. Qıravbayqızı: “Hayat ve ölüm konusu insanoğlu medeniyetinin en eski ve en kıymetli bilgileri veren “Gılgamış” ve “Avesta” yazmalarında da var. [9; 39] “Gılgamış da Dede Korkut gibi ölümden kurtulmak için onunla mücadele eder, “Dede Korkut efsanesindeki ölümden kaçma ideası –Dede Korkut kitabındaki- Deli Dumrul hakkındaki hikayede görülür” [9; 40], - diye yazar. Halk ağzındaki Dede Korkut’un ölümden kaçma motifi Dede Korkut kitabındaki “Dumrul’un kızıl kanatlı Azrail’le savaşması” hikayesiyle bağdaştırılıp bu “hazır süjeler” esasında şair İran Gayıp “Dede Korkutun Mezarı” destanını yazmıştır.

“Dede Korkut’un Mezarı” efsane-destanının kahramanları – bütün Türk dünyasının kutsal hafızı, piri Dede Korkut ve Canalı-K, dede Korkut’un babası – Karahoca-Oğuz ata, anası – Kamka-Kıpçak ana, yönetici-bey – Kahan, Dede Korkut’un eşi – Sarın aruv, arkadaşı Pəpil ve metresi-Nike’dir. Bunlardan başka destan hadisesi her türlü Sesler ve Kırk kız motifleriyle bağdaştırılır. Hadisenin geçtiği vakit – “Peygamber zamanına yakın zaman (VII-VIII. asır), geçtiği yer – “Bayat (Sirderya Nehri) yakası”dır (Destanın girişinde verilen bilgiler böyle).

Bu drama destanına göz gezdirildiğinde ilk önce – hadise içinde tanıdık, halkın hatırasında saklanan efsanelerin motiflerinden alındığını anlarız. İran Gayıp efsane hadisesini eserin esasına alıp, kendisinin yazarlık hayaline uygun olarak görkemli poetik katkılar ilave etmiş. Dede Korkut hakkındaki efsanelerin içinde en ünlüsü – Dede Korkut’un ecelden kaçması ve kopuzunu yapıp onunla dertli ve yüksek sesli bir küy çalmasıdır.

Destan içinde, zamanına darılan Dede Korkut gökyüzü sahibine - Tanrısına derdini anlatır. Bu görünüş “gökyüzü altı... yer üstü... bozkır... tabiat” çevresinde geçer. Tanrıyla konuşmak için gökyüzüne ulaşmaya çalışan Dede Korkut üzüntüsünde bütün insanoğlunun büyük derdini üstlenmiş gibidir.

... Kem tüysinip, az ugam:

Mümkün seniñ bazıñañ...

Beyne nahak nalasınday

Jatırında

Üş yıl jattım Anamñıñ!

Äwel basta-ak

Magan kiymadıñ

Togız ay

Tofız küñşilik

Şarana-Gumırın Adamñıñ -

... Eksik düşünip az anlıyorum

Belki senin isteğinden...

Belki boş üzüntüsü gibi alemin

Rahminde

Üç yıl yattım anamın

İlk başta

Bana kıymadın

Dokuz ay

Dokuz günlük

Bebek ömrün adamın

diye heyecanlanan Dede Korkut şiirlerinin esası ana rahminde üç yıl yattığı hakkındaki efsaneden başlar. Halk ağzındaki Dede Korkut’un doğumu sırasındaki efsane İran Gayıp destanında şöyle ifade edilir:

Men kelerde –

Ay menen küñ şagılısıp,

Aruwana-tirşilik

Küyisinen jañılıp,

Auwa kozdanıp-

Kara aspandı buw aldı

Topırak bazdanıp -

Kara jerdi suw aldı.

Eki ayaktı jumır bastınıñ–

Zäre-kutın uşırıp,

Salıp tuwdım landı ...

Ben doğarken

Ay ve güneş çarpışıp

Güzel hayat

Durumundan yanılıp

Hava sinirlenip

Kara gökyüzünü buhar aldı

Toprak bozulup-

Kara yeri su aldı.

İki ayaklı yuvarlak başlının

Korkutup

Doğdum felaketi çağırıp...

Birinci görünüşteki Dede Korkut monoloğunda bulunduğu ortama sığmadan kaçıp, sadece tabiatı dost görüp, ona baş vuran ve Tanrıyla da konuşup yaratılışın sırrını öğrenmeye çalışan benzersiz adamın (Dede Korkut’un) heyecanı ve yürek derdi söz konusudur.

Yaratıcı Tanrıya şöyle der:

Korkıttın kim ekenin

Jaratuwşı öziñ bolmasañ

Korkut’un kim olduğunu

Yaratıcı sen olmasan

O, Təñir,	Ey Tanrı
Tüsinbeydi bul tobrı,-	Anlamaz bu millet,
Tanrı'ya şikayət eden ve derdini anlatan Dede Korkut yine şöyle der:	
Kök törinde-	Göğün başköşesinde-
Sen jalgız,	Sen yalnız,
Jer betinde-	Yeryüzünde-
Men jalgız, -	Ben yalnız,

Dede Korkut hakkındaki efsanenin biri – onun kopuzu dünyaya getirmesi motifidir. İran Gayıp'ın destanında bu görünüşün anlamı derinleşerek, derin çekişmelerle verilir. Dede Korkut'un ölümden kaçması bir yandan ölüm ile mücadele etmesi meselesidir.

İkinci görünüşte – sağ eline asa'sını¹, sol eline kopuzunu alan Dede Korkut'u canlı cansız tabiatla konuşur bir şekilde bulabiliriz. Bir anda kuğular:

Kobız ünine	Kopuz sesine
Zarmız...	İhtiyacımız var
Korkıt,-	Dede Korkut,

diye nazlanarak seslenirler. Turnalar ise Dede Korkuta onu bekleyen çok güzel bir kızın olduğunu söyler. Bu sırada Dede Korkut kopuzunu çalmaya başlar. Küy²ün sonunda hayele ulaşır. Hayel içinde – Dede Korkut küyünün uzaktan gelen sesiyle başı dönen Sarın-aruw yanına kırk kız alıp Dede Korkut'a doğru yola çıkmış. Acayip sesle başları dönüp, gece gündüz ilerleyen kırk kız çöle rast gelirler. Sonunda kırk kızın hepsi ölür. Fakat Sarın-aruw yolun zorluklarına dayanıp, aksayarak gelirken zar zor Dede Korkut'a yetiştiği anda yorgunluktan bayılıp yere düşer.

Dede Korkut'a ait efsanelerin yine birisi kırk kız ve aksak kız hakkındadır. Hikayede olay şöyle anlatılır: kırk kızın tamamı Dede Korkut'a varırız diyerek yola çıkarlar ve yolda ölürlər. Fakat bunların içinden sadece bir aksak kız Dede Korkut'a ulaşabilir.

Başka bir efsaneye göre Dede Korkut'un küyüne aşık olan aksak kız Korkut'un eşiymiş ve onun adı Sarın-aruwmuş. Şair İran-Gayıp, Sarın-aruw'un aksak olmasının sebebini yolda çektiği sıkıntılarla ilgili görür.

Destanın ikinci bölümüne ait olan olay, Oğuz-Kıpçak devleti hükümdarının vefat etmesi ve onun ölümü üzerine milletin yas tutmasıyla başlar. Bu sırada “güneş ayla kapanıp (tutulup), deprem olur gibi” olur. Uzaklardan ilk önce Sarın-aruw yetişir, ondan sonra Dede Korkut da gelir. Ölmüş olan hükümdarı diriltmeye çalışan Dede Korkut canlı esasını eline alıp, bakışlığa başlayıp cinlerini çağırır. Fakat gücü yetmediğinden, hükümdarı diriltme işinde başarılı olamaz.

Poemin bundan önceki bir olayında olduğu gibi Dede Korkut Sarın-aruw ile buluştuğu anda ecelin korkunç sesi gelip:

...Bu dünyede-ülesiñ:	Bu dünyada senin payın:
Sen-jer betinde	Sen yeryüzünde
Kırk yıl gana ömir süresiñ,	Sadece kırk yıl yaşayacaksın
Korkıt,-	Korkut,
demişti. Şimdi ise bu ecel sesi mezar dibinden yine gelip:	
Päli?!	Haa?!
Bügin-tuwra kırıktasıñ	Bugün tam kırk yaşındasın
Yaki, mendik ırıktasıñ	Ve benim huzurumdasın
Korkıt,-	Korkut,-

diye alay ederek gülmüş. Azrail ağzından söylenen korkunç sözler destan olayını daha çekici hale getirdi ve özüne yaklaştırdı.

Ecel meleşği ile çekiştiği zaman Dede Korkut'un işi daha da zorlaşır. Kendi gücünü kanıtlamak isteyen Ecel meleşği Azrail, Hükümdar Bek'e canını tekrar verir. Dirilen Bek yine tahtına oturduktan sonra kopuz ve mezarın kimin olduğunu sorar. Etrafındaki tüm sesler kopuzun da mezarın da Korkut'un olduğunu söyler. Halk ağzında “Kayda barsaň – Korkıttın köri” (nereye gitsen – Dede Korkutun mezarı) diye söylenen deyim mezardan kaçıp, dünyayı gezen Dede Korkut'umuza ait olmuştur. İran-Gayıp ise bu destanında bu motifi yukarıda bahsettiğimiz gibi başka bir şekilde söyleyip, yeni bir olay yaratmıştır. Yani Dede Korkut'un

¹ Asa/asatayak; bakşı ve şamanların canlı müzik aletidir.

² Küy; dombura veya kobuzla çalınan bir parça

bildiğimiz Kazak efsanelerinde söylenen kendisine ait mezara değil de, Hükümdar Bek için kazılan mezara girmesi gerekliymiş.

Şimdiki olay Dede Korkut Kitabı'ndaki Er Dumrul hikayesiyle benzer. Şair oradaki olayı motif olarak alsa da, ona başka bir şekil verip, poetik görkem katar. Azrail'in can almasının ve can vermenin Tanrıdan olduğunu duyan Dede Korkut artık yüce Tanrıyı tanıyıp, ona tapmaya başlar. İnsanın kendisini şüphe duymadan tanıdığına razı olan Tanrı: "Kendi canının yerine başka birisinin canını bulsun", der. Dede Korkut en yakınları olan babası Karakoja'yı, annesi Kamka'yı, arkadaşı Rapol'i, kız arkadaşı Nike'yi söyler. Fakat böyle zor bir durumdan onu kurtaran yâri Sarın-aruw olmuştur. Sarın-aruw, Azrail'e gelip Dede Korkut'un yerine kendi canını almasını rica eder. Bu durumda Azrail Sarın-aruw'ın önünde çaresiz kalır. Bir yandan hamile olduğu için, bir yandan da onun bu işine sevindiği için canını almak istemez. Bundan sonra Dede Korkut kendi canını vermeye karar verir. Ömrünün son anında kopuz ile küy çalıp, hayat ile vedalaşma imkanı ister. Küy çalındığında mezar içindeki Azrail-Ecel gözden kaybolurmuş. Kopuzunu çaldığı zaman etraftaki millet susup, sadece bu melodiyi dinler; küy durduğu sırada tekrar Dede Korkut'un mezarı diye seslenmeye başlarlarmış. Bu sırada Dede Korkut ise yanına Sarın-aruw'ı alıp, kalabalık gruptan çıkıp kaçarmış.

Dördüncü bir görünüşte Dede Korkut Sirderya nehrinin üstünde Jelmaya³'sına binip küy çalıp oturur. İran-Gayıp burada Dede Korkut'un çocuğuna ait olan «Aup-pay» küyünü çaldığını ifade eder. Durmadan çalışmış, onu çaldığı zaman Ecel yaklaşmıyormuş. Fakat Dede Korkut bir an durduğunda ecel yılanı gelip kapmış ve böylece ölmüş.

Dede Korkut'un vasiyeti – kendisinin Kızılorda ilindeki Kazalı'ya gömülmesi ve oğluna kopuzunun teslim edilmesidir.

İran-Gayıp «Dede Korkut Mezarı» poeminde eski efsaneye kendi görkemli düşünce ve hayellerini katarak, değiştirerek dramalı çekişmelerle dolu olaylar yarattı ve onda Dede Korkut'un zor ve acayip yönünü gösterdi. Böylece güzel bir mitopoetik eser yarattı.

Sonuç

Dede Korkut göçebeler için acayip ve gizli bir şahıstır. Onun için de onun tüm hareketleri «mitik alan» çevresinde görülür. Kazak küy sanatının da kurucusu ve onun başında olan Dede Korkut'un «Uşardıñ Uluwı», «Jelmaya», «Targıl Tana», «Başpay», «Auppay» vb küylerinin ortaya çıkması hakkındaki efsaneler de mitik alanla ilgilidir. Bu küy efsaneleri Kazak folklorunun çok kıymetli yadigarlarından biridir. Küyçülük, bakışlık ve jıravlık gibi büyük sanatları kendisinde bulunduran Dede Korkut'u mitopoetik alan çevresinde araştırmamızın büyük bir anlamı var. Mitolog bilim adamlarının dediklerine inanıp, mite samimi olarak yaklaşırsak önümüzde gerçek kapısı açılır ve «ömürden sonraki ömrün» sırrı malum olup, insanoğlu durmadan aradığı «ebedi», «kutlu mekanına» dönebilir. İşte Dede Korkut ebedi yaşayacağı mekanı arayan, hayatı sırla dolu bir şahıstır. Yeryüzünde «küçük tufan» olayını meydana getirip dünyaya gelen ve ölürken de Sirderya nehrinin üstünde ölen Dede Korkut göçebeler için ruhun ebediliğinin, yani ebedi hayatın simgesi olmuştur.

Kaynaklar:

1. Margulan, Ä. (1985), *Ejelgi Jır-Añızdar*, Jazuvşı, Almatı, 368 s.
2. Ejelgi Qosözen Mädeniyeti // <http://kazorta.org/ezhelgi-os-zen-m-denieti/>
3. Sadovskaya, İ. G. (2006), *Mifologiya*, Moskova, 352 s.
4. Jumabayev, M. (2005), *Köp Tomdıq Şıgarmalar Jıynağı*, Birinşi Tom, Jazuvşı, Almatı, 208 s.
5. Bektibayev, P. (1998), *Qayta Oralğan Qorqıt Ata: Povest' jäne Äñgimeler*, Jazuvşı, Almatı, 84 s.
6. Gayıp, İran (2001), *Qorqıttıñ Köri*, Jazuvşı, Almatı, 184 s.
7. Teoriya Literaturı. V Dvux Tomax. Pod Red. N. D. Tamarçenok – T. 2. Moskva, 2004, 368 s.
8. Freydenberg, O. M. (1997), *Poetika Syüjeta i Janra*, Moskva, 420 s.
9. Qıravbayeva, A. (2001), *Ejelgi Ädebiyet*, Elorda, Astana, 224 s.

Kazakh folklore and Dede Korkut in literature and the mitopoetic area

Summary

The motif of the arrival of Dede Korkut to the world in Kazakh folklore takes place in very old legends. His arrival to the world is associated with a mysterious power in these legends. So, it is seen that, it is connected with mythological thought. His unique creation, so the motif of the arrival of him to the world in a strange way also enters the old stories and the epics. The founder of Kazakh noise art and its head is Dede Korkut too. Dede Korkut is a person who is looking for a place to live forever and full of secrets. Dede Korkut who created a small thunderstorm on earth and came to the world and he died on the river of Syrdarya has become the symbol of the eternity of the soul, it means the eternal life for the immigrants.

³ Jelmaya; Kazak efsanelerinde uçan halıdır

Отец Коркут и мифопоэтическое пространство в казахском фольклоре и литературе

Резюме

В казахском фольклоре рождение Отца Коркута описано в самых древних легендах. В этих легендах рождение Отца Коркута связывается с загадочными силами. То есть связывается с мифологическими воззрениями.

Необычное, мифическое рождение Отца Коркута характерно и более поздним легендам. Кроме этого, Отец Коркут считается основателем и ярким представителем казахского озанского искусства.

Отец Коркут – это личность, которая всю жизнь ищет смысл жизни, жизнь которого окружена тайной и мистикой. Он был рожден в «малом вихре». Загадочен также его уход из жизни. А после себя он оставил литературное наследие.